

**ТРУДОВЕ ПРАВО;
ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ**

УДК 349.2
DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2022.6.10>

КОЛОТІК А.С.

**ПРАЦІВНИК ПОЛІЦІЇ ЯК СУБ'ЄКТ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
PRACTITIONER OF THE POLICE AS A SUBJECT OF SOCIAL SECURITY**

У статті, спираючись на аналіз наукових поглядів вчених, розкрито особливості правового статусу працівників поліції як суб'єктів трудового права. Розкрито специфічні елементи правового статусу поліцейського, що обумовлюють необхідність особливого підходу до його соціального забезпечення. Наголошено, що специфікою працівника поліції є виконання ним кола дій, які мають особливе соціальне значення та відповідно визначають специфічне нормативно-правове регулювання вимог до кандидатів на посади працівників поліції, порядку набуття статусу такого працівника, вимоги щодо його реалізації, припинення трудових відносин та соціального забезпечення. Зроблено висновок, що працівник поліції як суб'єкт соціального забезпечення – це особа, яка володіє спеціальною трудовою правосуб'єктністю та здійснює службово-трудова діяльність в органах та підрозділах Національної поліції України, у зв'язку із чим набуває широкий перелік прав щодо отримання соціального захисту від держави у разі виникнення певних життєвих ситуацій, які можуть вплинути на їхнє здоров'я, роботу та соціальний статус. До основних рис, які характеризують працівника поліції як суб'єкта соціального забезпечення можна віднести: особлива соціальна значущість трудової функції працівника поліції; набуття правового статусу працівника поліції є, водночас, підтвердженням визнання його відповідності законодавчим вимогам, що пред'являються до зайняття посади в Національній поліції; поліцейська діяльність як прояв служінню народу України обумовлює особливі вимоги до рівня соціального забезпечення працівників поліції; підвищений ризик для життя та здоров'я працівників поліції має адекватно відповідати підвищеним рівнем їх соціального захисту; встановлена законодавством підвищена соціальна захищеність є одним із елементів правового статусу працівника поліції; правосуб'єктність працівника поліції у відносинах з соціального забезпечення виникає одночасно із його вступом у службово-трудова відносини у Національній поліції; правосуб'єктність включає врегульовану нормами спеціального законодавства здатність та можливість набувати та реалізовувати права у сфері соціального забезпечення, у тому числі шляхом витребування активних дій суб'єктів, уповноважених на надання гарантій за відповідним напрямом.

Ключові слова: *правовий статус, працівник, поліцейський, соціальне забезпечення, Національна поліція України.*

The article, relying on the analysis of scientific insights, reveals the peculiarities of the legal status of practitioners in the police as subjects of labor law. Describe the specific elements of the legal status of a police officer, which will explain the need for a special approach to social security. It was emphasized that the specificity of a police officer is his performance of a range of actions that have a special social significance and, accordingly, determine the specific normative and legal regulation of requirements for candidates for the positions of police officers, the procedure for acquiring the status of such an employee, requirements for its implementation, termination of employment relations and social security. It was concluded that a police officer as a subject of social security is a person who has a special labor legal personality and performs official and labor activities in the bodies and units of the National Police of Ukraine, in connection with which he acquires a wide list of rights to receive social security protection from the state in case of certain life situations that may affect their health, work and social status. The main features that characterize a police officer as a subject of social security include: the special social significance of the police officer's work function; acquiring the legal status of a police officer is, at the same time, a confirmation of recognition of his compliance with the legal requirements for taking up a position in the National Police; police activity as a manifestation of service to the people of Ukraine determines special requirements for the level of social security of police officers; the increased risk to the life and health of police officers must adequately correspond to the increased level of their social protection; increased social protection established by law is one of the elements of the legal status of a police officer; the legal personality of a police officer in social security relations arises simultaneously with his entry into service and labor relations in the National Police; legal personality includes the ability and opportunity to acquire and exercise rights in the field of social security, regulated by the norms of special legislation, including by demanding active actions of subjects authorized to provide guarantees in the relevant direction.

Key words: *legal status, practitioner, police officer, social security, National Police of Ukraine.*

Постановка проблеми. Розбудова України як правової, демократичної держави на засадах забезпечення і зміцнення законності й правопорядку, дотримання прав і свобод громадян, передбачених Конституцією і чинним законодавством, значною мірою залежить від діяльності поліції як державного озброєного органу виконавчої влади, який захищає життя, здоров'я, права і свободи громадян, інтереси суспільства і держави від протиправних посягань [1]. Для реалізації вказаного завдання в системі органів державної влади існує велика кількість спеціально-уповноважених інституцій, серед яких особливе місце відводиться Національній поліції України, якість функціонування якої напряму залежить від того наскільки якісно її працівники будуть виконувати покладені на них обов'язки. При цьому слід враховувати, що поліцейські – це перш за все наймані працівники, які володіють особливим правовим статусом, оскільки виконують низку складних завдань у правоохоронній сфері. Останнє вимагає забезпечення особливого підходу до їх соціального забезпечення.

Стан дослідження. Окремі проблемні питання, пов'язані із соціальним забезпеченням працівників поліції, у своїх наукових працях розглядали: О.І. Безпалова, О.О. Ганжа, А.Б. Гришук, Р.В. Дмитрик, М.І. Іншин, О.Ю. Кисіль, В.Л. Костюк, Д. Л. Лемеш, Д.В. Сичова та багато інших. Втім, незважаючи на чималу кількість теоретичних здобутків, у вказаній сфері залишається чимала кількість проблем, які потребують вирішення.

Саме тому **мета статті** – розкрити сутність працівників поліції як суб'єктів соціального забезпечення.

Виклад основного матеріалу. Починаючи наукове дослідження, перш за все, варто визначити із тим, що взагалі представляють собою поліцейські як особлива категорія працівників. Так, на думку О.Ю. Кисіль, у найбільш загальному розумінні працівник поліції представляє собою фізичну особу (що володіє трудовою дієздатністю та правоздатністю), яка на основі укладання трудового договору з роботодавцем, набуває відповідних прав та обов'язків, що у своїй сукупності дають їй можливість виконувати визначену трудову функцію [2, с. 9].

В.Л. Костюк загально-правове розуміння трудо-правового становища державних службовців характеризує наступним: 1) зумовлене професійною діяльністю державних службовців

з підготовки пропозицій щодо формування державної політики, забезпечення її реалізації та надання адміністративних послуг; 2) наявністю громадянства України; 3) пов'язане із зайняттям посади у відповідності органі державної влади; 4) передбачає здійснення владних повноважень, які пов'язані з реалізацією завдань та виконанням функцій відповідного органу державної влади [3]. Перелічені характеристики підкреслюють особливе значення діяльності державних службовців та відповідністю суб'єктів, що набули правового статусу державних службовців, вимогам чинного законодавства. Разом із цим до працівників поліції як до особливого різновиду державних службовців пред'являються й специфічні вимоги.

Як справедливо підкреслює О.О. Ганжа, набуття правового статусу працівника Національної поліції України – це складний процес, який відрізняється від загального прийняття особи на роботу в рамках діяльності інших підприємств, установ чи організацій. Ключовим специфічним аспектом є те, що набути статус поліцейського може не кожен суб'єкт, а лише той, хто відповідає законодавчо встановленим вимогам щодо рівня освіти, морально-ділових та психологічних якостей, стану здоров'я тощо. Крім цього, статус працівника поліції надається особі, яку прийнято на роботу та призначено на посаду поліцейського в органах або підрозділах Національної поліції України, що відбувається: виключно у формі конкурсу – особливої юридичної процедури перевірки відповідності особи всім вимогам служби в поліції, яку проводять спеціальні поліцейські комісії [4, с. 56]. Тобто фактично набуття правового статусу працівника поліції є посвідченням факту відповідності особи (її освіти, стану здоров'я, рівня якісної характеристики особистості тощо) вимогам, які пред'являються законодавством.

Специфікою працівника поліції є виконання ним кола дій, які мають особливе соціальне значення та відповідно визначають специфічне нормативно-правове регулювання вимог до кандидатів на посади працівників поліції, порядку набуття статусу такого працівника, вимоги щодо його реалізації, припинення трудових відносин та соціального забезпечення.

Слід зазначити, що у вищезазначеному визначенні поліцейського, яке надано Законом України «Про Національну поліцію», відсутні будь-які прямі вказівки на включення соціального забезпечення до визначення поняття «поліцейський», проте означене не впливає на нерозривний зв'язок правового статусу поліцейського з соціальним забезпеченням, що передбачено тим же Законом. Слід підкреслити, що при обговоренні в правовій літературі правового статусу працівника взагалі та працівника поліції зокрема не існує єдиного підходу стосовно включення соціального забезпечення до кола елементів цього поняття. Розглянемо основні підходи до розуміння цього правового явища та місця в ньому соціального забезпечення.

Р.В. Дмитрик зазначає, що правовий статус, поєднуючи у єдину систему права, обов'язки та інші юридично значущі аспекти її функціонування, з одного боку, виступає важливою юридичною гарантією нормального (тобто якісного та ефективного) здійснення призначення, а з іншого поліцейським – свого функціонально-цільового є засобом обмеження його можливостей щодо використання владного ресурсу [5, с. 58]. Таким чином, автор акцентує увагу на змісті правового статусу як насамперед окресленні кола правомочностей працівника поліції, що дозволяє йому діяти в межах, встановлених законодавством, та одночасно обмежує ці дії.

Таке ж обмежено-функціональне наповнення правового статусу працівників поліції виступає розумінню й інших авторів. Д.Л. Лемеш до особливостей правового статусу посадової особи правоохоронного органу відносить: те, що визначається їх фактичне становище у системі правовідносин, що виникають у професійній діяльності цих осіб; є складною категорією, що обумовлює одночасно їх структурованість та єдність; його основу складають повноваження (права, обов'язки, функції); є стійким соціально-правовим явищем, похідним від загального правового статусу та спеціального статусу органу, в якому проходить служба особа. При цьому правовий статус працівника поліції як регламентовану нормами законодавства систему складових елементів, що визначає правове становище працівника поліції у правовідносинах з іншими державними органами, органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами, фізичними та юридичними особами, а також між собою та при виконанні своїх посадових обов'язків [6, с. 153].

На думку М.І. Іншина, правовий статус державного службовця як суб'єкта службово-трудоного правовідношення характеризується наступними ознаками: а) їхні права та обов'язки встановлюються, як правило, у межах компетенції органів, в яких вони перебувають на державній службі; б) діяльність державного службовця підпорядкована виконанню завдань, покладених на відповідний орган, і має офіційний характер; р) службові права та обов'язки характеризуються єдністю, своєрідність якої полягає в тому, що їх права одночасно є обов'язками, адже вони повинні використовуватися в інтересах служби, а обов'язки – правами, бо інакше обов'язки

неможливо буде здійснити; г) здійснення службовцем своїх прав та обов'язків гарантується законодавством; д) законні приписи і вимоги державного службовця повинні виконуватися всіма, кому вони адресовані; е) вони мають право на просування по службі, тобто на службу кар'єру; є) передбачені обмеження їх загальногромадянських прав з метою ефективності службової діяльності; ж) для них передбачені певні пільги, а також підвищена відповідальність за здійснення правопорушень [7, с. 17-18].

При дослідженні правового статусу державних службовців А.Б. Гришук зазначає, що під поняттям «правовий статус» варто розуміти систему визначених законодавством прав, свобод та обов'язків, а також гарантій діяльності державного службовця в процесі проходження ним державної служби. Основу правового статусу державного службовця становлять наступні його складові: права державного службовця; обов'язки державного службовця; обмеження; заохочення; відповідальність. Статус державного службовця – це передбачена у нормах чинного законодавства сукупність прав, обов'язків, обмежень, їх юридичних гарантій професійної діяльності в залежності від виду служби, яку проходять службовці, їх соціально-правовий захист і особливості юридичної відповідальності [8, с. 188-189].

Слід підкреслити, що правовий статус визначає основну сутнісну характеристику діяльності цього працівника, до кола якої вчені включають різні елементи, серед яких найчастіше зустрічаються: права, обов'язки, відповідальність та гарантії реалізації цих прав. Серед прав як складового елементу правового статусу окремі дослідники справедливо підкреслюють права на соціальне забезпечення, а також гарантії реалізації цих прав, як кореспондовані відповідним суб'єктам обов'язки їх реалізації.

Для більш повного розуміння працівника поліції як суб'єкта соціального забезпечення доцільно з'ясувати, що саме являє суб'єкт соціального забезпечення. У академічному тлумачному словнику української мови поняття «суб'єкт» визначають як особу, групу осіб, організацію і т. ін., яким належить активна роль у певному процесі, акті; особу або організацію як носій певних прав і обов'язків [9, с. 814]. Іншими словами, суб'єктом може бути тільки активний учасник певних відносин, дій. Так Т.Р. Куценко спеціальним суб'єктом трудового права визначає фізичну особу, яка володіє спеціальною трудовою правосуб'єктністю, що здійснює свою діяльність на користь та від імені держави на основі трудового договору (контракту) в органах державної влади відповідно до норм трудового та спеціального законодавства України [10, с. 703].

При наданні характеристики суб'єкта адміністративного права О.І. Безпалова акцентує, що невід'ємною його ознакою є потенціальна здатність вступати в адміністративні правовідносини, реалізовувати надані йому повноваження у сфері державного управління, нести юридичну відповідальність за невиконання або неналежне виконання покладених на нього обов'язків. Суб'єкт адміністративного права стає суб'єктом адміністративно-правових відносин з моменту реалізації ним своїх прав та обов'язків у сфері виконавчої влади [11, с. 65]. Таким чином, авторка акцентує увагу саме на активній поведінці суб'єкта правовідносин, як необхідному перетворенні суб'єкта права на суб'єкта правовідносин.

Активність працівника поліції як суб'єкта соціального забезпечення полягає в набутті особою разом із статусом працівника поліції й тих складових елементів, які складають механізм його забезпечення, зокрема права на специфічний соціальний захист, а також активні дії щодо реалізації цих прав, у тому числі й вимога активних дій від суб'єктів, зобов'язаних реалізувати таке соціальне забезпечення.

Одним із понять, що мають значення для характеристики участі працівника поліції у соціальному забезпеченні, є його правосуб'єктність. На думку Д.В. Сичова, трудовою правосуб'єктністю працівника слід розуміти здатність і можливість особи бути суб'єктами трудових правовідносин (абсолютних і відносних) та набувати своїми діями права і обов'язки, пов'язані з вступом у ці правовідносини [12, с. 390]. Названий автор характеризує трудову правосуб'єктність суб'єкта трудового права як здатність та можливість мати встановлені у нормативно-правових актах трудові права і обов'язки. Перехід особистості від правового статусу громадянина до правового статусу працівника відбувається в момент укладення трудового договору чи контракту [12, с. 388]. Трудову правосуб'єктність, на погляд С. Вавженюка, можна ототожнити з трудовою правосуб'єктністю або суб'єктом трудових правовідносин. Автор зазначає, що суб'єкт трудового права, крім іншого, наділений здатністю мати право на захист трудових прав, право на превентивну охорону трудових прав. У зв'язку з чим автор виділяє два складники трудової дієздатності: по-перше, трудову регулятивну дієздатність як здатність суб'єкта трудового права своїми діями набувати та здійснювати належні йому регулятивні трудові права та створювати, виконувати регулятивні

трудові обов'язки; та, по-друге, трудову охоронну дієздатність як здатність суб'єкта трудового права своїми діями набувати та здійснювати належні йому охоронні трудові права [13, с. 82]. Таким чином, правосуб'єктність як властивість суб'єкта соціального забезпечення можна охарактеризувати як передбачену нормами законодавства здатність та фактичну можливість набувати та реалізовувати права в сфері соціального забезпечення, у тому числі шляхом витребування активних дій суб'єктів уповноважених на надання гарантій соціального забезпечення.

Разом із цим працівникам поліції як суб'єктам правового забезпечення властиві дещо інші особливості, які виходять із специфіки їх правового статусу. Справедливою є думка про те, що державні службовці потребують диференційного підходу у регулюванні соціального захисту, що випливає безпосередньо зі спеціальних цілей і завдань певного державного органу, характеру службово-трудова функцій, специфіки їхнього правового статусу [14, с. 108]. Як й інші суб'єкти соціального забезпечення на них розповсюджуються норми Конституції України, міжнародних нормативно-правових актів, актів спеціального законодавства, насамперед Закону України «Про Національну поліцію», підзаконних нормативно-правових актів в сфері соціального забезпечення працівників поліції, а також нормативно-правових актів загального законодавства, які регулюють сферу соціального забезпечення громадян в тій частині, в якій ці питання не врегульовані нормами спеціального законодавства. Працівникам поліції нормами спеціального законодавства передбачено вищий рівень соціального забезпечення ніж рівень громадян, що не мають такого правового статусу. Підвищений рівень соціального забезпечення обумовлений відповідним соціальним статусом працівника поліції. В правовій літературі соціальний статус суб'єкта розглядається як його становище, положення у суспільстві в цілому або у певній окремій системі соціальних відносин, яке визначається соціальними нормами із врахуванням набутих та (або) вроджених соціально значущих властивостей суб'єкта [5, с. 53]. Соціально значущою властивістю працівника поліції, яка визначає його правовий статус як суб'єкта соціального забезпечення, є публічне визнання державою соціальної значущості професійної діяльності працівника поліції та забезпечення рівня його соціального забезпечення як престижної службово-трудова діяльності.

Отже слід підтримати О.Ю. Кисіль, яка називає такі характерні особливості працівника поліції, як суб'єкта права соціального забезпечення, зокрема: розширений перелік соціальних гарантій, в порівнянні з іншими категоріями працівників; до поліцейських застосовується особливий підхід до соціального захисту та пенсійного забезпечення; підвищений рівень виникнення соціальних ризиків, пов'язаних із професійною діяльністю поліцейських [2, с. 6].

Висновок. Таким чином, працівник поліції як суб'єкт соціального забезпечення – це особа, яка володіє спеціальною трудовою правосуб'єктністю та здійснює службово-трудова діяльність в органах та підрозділах Національної поліції України, у зв'язку із чим набуває широкий перелік прав щодо отримання соціального захисту від держави у разі виникнення певних життєвих ситуацій, які можуть вплинути на їхнє здоров'я, роботу та соціальний статус.

До основних рис, які характеризують працівника поліції як суб'єкта соціального забезпечення можна віднести: особлива соціальна значущість трудової функції працівника поліції; набуття правового статусу працівника поліції є, водночас, підтвердженням визнання його відповідності законодавчим вимогам, що пред'являються до зайняття посади в Національній поліції; поліцейська діяльність як прояв служінню народу України обумовлює особливі вимоги до рівня соціального забезпечення працівників поліції; підвищений ризик для життя та здоров'я працівників поліції має адекватно відповідати підвищеним рівнем їх соціального захисту; встановлена законодавством підвищена соціальна захищеність є одним із елементів правового статусу працівника поліції; правосуб'єктність працівника поліції у відносинах з соціального забезпечення виникає одночасно із його вступом у службово-трудова відносини у Національній поліції; правосуб'єктність включає врегульовану нормами спеціального законодавства здатність та можливість набувати та реалізовувати права у сфері соціального забезпечення, у тому числі шляхом витребування активних дій суб'єктів, уповноважених на надання гарантій за відповідним напрямом.

Список використаних джерел:

1. Козинець В.П., Циб І.С. Національна поліція, як основний суб'єкт забезпечення охорони прав і свобод людини. *Юридичний вісник* 3 (40) 2016, С. 73-78
2. Кисіль О.Ю. Особливості правового регулювання соціального забезпечення поліцейських в Україні. Автореф канд юрид наук. 12.00.05 Харків. 2021. 24 с.
3. Костюк В.Л. Трудова правосуб'єктність державних службовців: новели у контексті нової редакції Закону України «Про державну службу». *Часопис Національного університету*

«Острозька академія». Серія «Право». 2013. № 2(8) URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2013/n2/13kvlpds.pdf>.

4. Ганжа О.О. До характеристики правового регулювання набуття правового статусу працівника Національної поліції України. *Юридична наука* № 12(114). 2020. С. 51-57

5. Дмитрик Р.В. Адміністративно-правовий статус поліцейського в Україні. Дис канд юрид наук 12.00.07 Київ. 2021. 204 с.

6. Лемеш Д.Л. Поняття та особливості правового статусу працівника поліції України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Вип. 1-1. 2016. С. 152-155.

7. Іншин М. І. Проблеми правового регулювання праці державних службовців України. Автореф. дис. д-ра. юрид. наук : 12.00.05. Одеса, 2005. 40 с.

8. Гришук А.Б. Поняття та особливості окремих елементів правового статусу державного службовця в Україні. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. Вип. 67. 2021. С. 185-189

9. Словник української мови : [в 11 т.] / АН Української РСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні ; редкол.: І. К. Білодід (голова) [та ін.]. Київ : Наук. думка, 1970 – 1980. Т. 9 : С / ред. тому: І. С. Назарова [та ін.]. 1978. 916 с.

10. Куценко Т.Р. Зміст поняття «спеціальний суб'єкт трудового права». *Юридичний науковий електронний журнал*. № 5. 2022. С. 701-704. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-5/170>

11. Безпалова О.І. Адміністративно-правовий механізм реалізації правоохоронної функції держави : монографія. Харків : Ніка Нова. 544 с.

12. Сичов, Д. В. Трудова правосуб'єктність працівника. *Вісник Національного університету внутрішніх справ*. 2004. Вип. 27. С. 386-391

13. Вавженюк С. Трудова правосуб'єктність: антиномії праворозуміння. *Підприємництво, господарство і право*. № 6. 2016. С. 79-83

14. Хоружий М. Є., Гбур З. В. Соціальний захист державного службовця. *Інвестиції: практика та досвід*. № 13-14. 2021. С. 103-109.